



Universiteit
Leiden
The Netherlands

Van uitsluiting tot acceptatie: koloniale geschiedenis van Australische Aborigines

Borsboom, Ad

Citation

Borsboom, A. (2011). Van uitsluiting tot acceptatie: koloniale geschiedenis van Australische Aborigines. *Leidschrift : Vergeten Verleden*, 26(April), 33-47. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73321>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73321>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Leidschrift

Historisch Tijdschrift

Artikel/Article: *Van uitsluiting tot acceptatie: koloniale geschiedenis van Australische Aborigines*

Auteur/Author: *Ad Borsboom*

Verschenen in/Appeared in: *Leidschrift*, 26.1 (Leiden 2011) 33-47

© 2011 Stichting Leidschrift, Leiden, The Netherlands

ISSN 0923-9146

E-ISSN 2210-5298

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission of the publisher.

Leidschrift is een zelfstandig wetenschappelijk historisch tijdschrift, verbonden aan het Instituut voor geschiedenis van de Universiteit Leiden. *Leidschrift* verschijnt drie maal per jaar in de vorm van een themanummer en biedt hiermee al vijfentwintig jaar een podium voor levendige historiografische discussie.

Artikelen ouder dan 2 jaar zijn te downloaden van www.leidschrift.nl. Losse nummers kunnen per e-mail besteld worden. Het is ook mogelijk een jaarabonnement op *Leidschrift* te nemen. Zie www.leidschrift.nl voor meer informatie.

Leidschrift is an independent academic journal dealing with current historical debates and is linked to the Institute for History of Leiden University. *Leidschrift* appears tri-annually and each edition deals with a specific theme.

Articles older than two years can be downloaded from www.leidschrift.nl. Copies can be order by e-mail. It is also possible to order an yearly subscription. For more information visit www.leidschrift.nl.

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in *Historical Abstracts*.

Secretariaat/ Secretariat:

Doelensteeg 16
2311 VL Leiden
The Netherlands
071-5277205
redactie@leidschrift.nl
www.leidschrift.nl

Comité van aanbeveling/ Board of recommendation:

Dr. J. Augusteijn
Prof. dr. W.P. Blockmans
Prof. dr. H.W. van den Doel
Prof. dr. L. de Ligt
Prof. dr. L.A.C.J. Lucassen
Prof. dr. H. te Velde

Van uitsluiting tot acceptatie: koloniale geschiedenis van Australische Aborigines

Ad Borsboom

Aborigines zijn lange tijd hooguit een voetnoot in de moderne Australische geschiedenis geweest. Ze speelden nauwelijks een rol in het nationale bewustzijn, laat staan dat ze onderdeel waren van het discours over de Australische identiteit. Dat is in de afgelopen decennia in snel tempo veranderd. Vanaf de roerige jaren zestig van de vorige eeuw hebben Aborigines steeds luider blij gegeven van hun ongenoegen over hun plaats in de Australische samenleving. Ze ontdekten de macht van demonstreren en wisten via de straat en de daaropvolgende media-aandacht het bewustzijn van 'mainstream' Australië binnen te dringen. De focus van de protesten lag op het verkrijgen van landrechten, maar rond dat thema kwamen andere grieven ook aan de orde: achterstand op alle sociale indicatoren als gezondheid, werkloosheid en huisvesting. Aborigines eisten ook erkenning van hun unieke positie in de Australische geschiedenis als eerste bewoners van het continent.

In mijn artikel beschrijf ik deze ontwikkeling, te beginnen bij de gevolgen van de eerste confrontatie tussen Aborigines en Britten. Vervolgens besteed ik aandacht aan de koloniale politiek van de nieuwkomers die erop gericht was de inheemse bevolking via raciale wetgeving uit te sluiten van de nieuwe samenleving. Ik besluit mijn betoog met het verzet van Aborigines tegen deze vormen van onderdrukking en hun streven naar erkenning van een eigen culturele identiteit. De strijd om landrechten staat hierbij centraal.

Botsende culturen

De Europese kolonisatie van Australië begon voor de Aborigines onder de slechtst denkbare omstandigheden. De eerste Europeanen die naar Australië kwamen waren merendeels gevangenen. De industriële revolutie in Engeland veroorzaakte daar een grote trek van het platteland naar de steden, die overbevolkt raakten. Sociale desintegratie, hoge werkloosheid, armoede en ziekte schiepen een klimaat waarbinnen de criminaliteit welig tierde en vrijwel niet meer beheersbaar was. De Britse overheid dacht deze problemen op te lossen door veroordeelden naar Australië te verschepen

Leidschrift, jaargang 26, nummer 1, april 2011

waar ze als goedkope arbeidskrachten te werk werden gesteld. Op 26 januari 1788 maakten de Aborigines rond het huidige Sydney voor het eerst kennis met deze immigranten toen een aantal schepen de fraaie natuurlijke haven van Port Jackson binnen voer met aan boord 290 zeelieden, soldaten en ambtenaren en 717 gevangenen. Nadien zouden nog vele schepen met identieke ladingen volgen.

Het feit dat Nieuw-Zuid-Wales een strafkolonie was betekende dat Australië, als land met nieuwe mogelijkheden, aanvankelijk niet in hoog aanzien stond. Degenen die uit vrije wil naar de pas gestichte kolonie trokken behoorden bepaald niet tot de *decent Englishmen*. Broome omschrijft velen als '(...)second rate and predatory types as goalers, officials and free immigrants'.¹ De eerste jaren werden gekenmerkt door brute onderdrukking van de gevangenen, onderling geweld en corruptie. Daarom, zo concludeert de historicus Broome:

(...)many of the human elements of this penal colony, convict and free alike, were generally poor material to undertake the delicate task of meeting and understanding a highly religious and complex Aboriginal culture.²

Hoewel de eerste gouverneur, Arthur Phillip, van Londen de opdracht had gekregen de inheemse bevolking te beschouwen als Britse onderdanen en hen te beschermen, ontstonden er al snel gewapende conflicten tussen de nieuwkomers en de Aborigines. Deze probeerden met guerrilla-achtige aanvallen hun voedsel- en waterbronnen te verdedigen tegen die onbehouden vreemdelingen. Tevergeefs; de logistieke en militaire overmacht van de kolonisten was onevenredig groot en Aborigines werden steeds vaker van hun eigen land verdreven.

Een volgende fatale ontwikkeling voor de Aboriginal bevolking betrof een besluit van de Britse regering in 1822. Zij besloot toen de belasting op Australische wol drastisch te reduceren om zo de schapenteelt in Australië te bevorderen en daardoor minder afhankelijk te worden van wolimport uit Duitsland. Dit leidde tot een enorme toename van vrije immigranten: tussen 1832 en 1850 vertrokken tweehonderdduizend Britten naar Australië.

¹ R. Broome, *Aboriginal Australians. Black Response to White Dominance* (Sydney 1982) 25.

² Broome, *Aboriginal Australians*.

Daardoor waren er in relatief korte tijd enorme hoeveelheden nieuw land nodig met als gevolg dat de Europese nederzettingen zich vanuit zuidoost Australië snel naar andere gebieden van dit continent verspreidden. Tegen 1860 bezetten de Europeanen met hun twintig miljoen schapen een gebied van vierhonderd miljoen hectaren oorspronkelijk Aboriginal gebied, dat zich uitstreckte van Zuid-Queensland tot de staat Zuid-Australië.³ Binnen enkele decennia waren de Aborigines in grote delen van hun eigen land in aantal ver overtroffen door de Europese kolonisten.

De confrontatie tussen Aborigines en Europeanen was een botsing tussen twee totaal verschillende culturen. Enerzijds de Aboriginal cultuur die een grote onvervreembare spirituele waarde aan land toekende, anderzijds de Britse cultuur die land beschouwde als een puur economisch object dat men mocht veroveren, kopen of verkopen en productief moest maken.

Ook verschilden de sociale, politieke en economische organisatievormen totaal van elkaar, zozeer zelfs dat Aborigines en Europeanen over en weer geen gemeenschappelijke elementen onderkenden. Europeanen zochten tevergeefs naar kenmerken uit het sociale leven die enigszins vertrouwd waren. Maar ze vonden bij de Aborigines geen georganiseerde stammen met een hiërarchische structuur, zoals men die bij andere inheemse volkeren had aangetroffen. Wat de nieuwkomers zagen, waren kleine familiegroepen die ogenschijnlijk zonder vast plan maar wat rond trokken, achter het wild aan. Ze concludeerden daaruit al gauw dat er van enige sociale organisatie bij Aborigines geen sprake was.

Ook de stand van de economie en de techniek bij de Aborigines stond in schril contrast met die van de Europeanen. De Aborigines bouwden geen huizen, bewerkten het land niet en hielden geen vee. Hun materiële bezittingen bestonden uit niet meer dan enkele speren, stenen gebruiksvoorwerpen, primitieve graafstokken, gevlochten draagtassen en een aantal onduidelijke ceremoniële artefacten. Deze uiterst primitieve technieken moesten in de ogen van de Europeanen wel een uitvloeisel zijn van het primitieve niveau waarop de Aboriginal cultuur zich in haar totaliteit bevond, inclusief de psychische staat van haar leden.⁴

³ Broome, *Aboriginal Australia*, 37.

⁴ A. Borsboom, 'The Savage in European Social Thought: a Prelude to the Conceptualization of the Divergent Peoples and Cultures of Australia and Oceania', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 144.4 (1988) 419-433.

Al deze omstandigheden waren voor de meeste kolonisten een bevestiging van het reeds bestaande idee over het beschavingsniveau van jagers en verzamelaars. Mensen die nog in dit (economische) stadium leefden waren barbaren, wilden en heidenen. Dit algemeen aanvaarde stereotiep over Aborigines als inferieure wezens werd nog eens bevestigd door pseudowetenschappelijke theorieën over de ontwikkelingsgang van de mensheid. De wetenschap claimde te kunnen bewijzen dat Aborigines inderdaad inferieur waren en presenteerde dergelijke bewijzen ook regelmatig aan koloniale overheden en aan het algemene publiek. Een voorbeeld daarvan was het onderzoek naar schedels van Aborigines, waarmee wetenschappers meenden aan te tonen dat de vorm daarvan onomstotelijk wees op ernstige intellectuele en morele tekortkomingen. Deze visies, gecombineerd met de latere ideeën over de *survival of the fittest*, beheerste tot ver in de twintigste eeuw het beeld dat de Europeanen hadden over de Aborigines en over het uiteindelijke lot van hun cultuur.

Terra Nullius

De combinatie van deze factoren (populaire stereotiepen, pseudowetenschappelijke theorieën en religieuze vooroordelen) vormden tezamen een gunstig klimaat waarbinnen de Europese kolonisatie van Australië, de onteigening van land en de uiteindelijke institutionalisering van de Aborigines te rechtvaardigen was. Eigenlijk was er in de visie van de Europeanen niet eens sprake van onteigening van Aboriginal land, omdat ze Australië zagen als een *Terra Nullius* ['leeg land'] waarvan men zonder meer bezit mocht nemen. De heersende internationale (lees: Europese) opvatting was dat inheemse bewoners van pas ontdekt land alleen soevereiniteit over hun gebied konden claimen als ze hun land bewerkten en het aanzien ervan veranderden door er huizen, dorpen en steden op te bouwen. Bovendien moest de inheemse bevolking ook een herkenbaar systeem van bestuur hebben, een bestuur waarmee de kolonisten konden onderhandelen om eventueel verdragen af te sluiten, zoals dat bijvoorbeeld gebeurde met de Nieuw-Zeelandse Maori. Wanneer het land echter onbewoond was, of bewoond door mensen die er volgens gangbare Europese opvattingen niets mee deden, dan viel dat grondgebied ook onder het begrip *Terra Nullius*. Dit gegeven in combinatie met oppervlakkige observaties van de Aboriginal

levenswijze, vormde de basis voor de ontheemding van de Aboriginal bevolking en de daaruit voortvloeiende culturele desintegratie.

De oplossing voor de Aborigines die de Europese invasie fysiek overleefden, meende men in de loop van de negentiende eeuw te vinden in het creëren van speciale instituties en de daarmee samenhangende wetgeving, de Aboriginal Acts. Elk van de staten waar Australië inmiddels uit samengesteld was, ontwierp zijn eigen wetgeving op dit gebied. De Queensland Act van 1897 biedt een treffend voorbeeld van wat zo een Act allemaal inhield voor de Aboriginal bevolking: opsluiting in reservaten, geen recht op bewegingsvrijheid, op vrije huwelijkskeuze, op eigen bezit en inkomen en geen stemrecht.

Deze ontwikkelingen bereikten een climax in de jaren dertig van deze eeuw, toen men de Acts via amendementen nog aanscherpte. De strenge maatregelen spitsten zich nu vooral toe op de kinderen van gemengde afkomst, de zogenaamde *part Aborigines*. Wat te doen met deze snel groeiende groep? De kinderen hadden weliswaar Aboriginal bloed, maar stonden toch een trapje hoger in aanzien vanwege het Europese aandeel in hun genen. De regeringen van de afzonderlijke staten bedachten een radicale oplossing: haal deze kinderen gedwongen weg bij hun Aboriginal families en breng hen onder bij missie en zending, zo ver mogelijk weg van hun eigen Aboriginal omgeving. Daar ontvangen ze onder streng toezicht een westerse opvoeding die hen geschikt maakt als hulpjes in de huishouding of knechten op boerderijen. Vanwege hun Aboriginal achtergrond was dit, zo was de gedachte, het maximaal haalbare. Zo ontstond de *Stolen Generation* die pas in 2007 enige genoegdoening kreeg (zie laatste paragraaf). Illustratief voor deze politiek is in dit verband een uitspraak van de Director of Aborigines in de staat West-Australië, die het doel van de Act van 1936 als volgt formuleerde: '(...)ultimately the native must be absorbed into the white population of Australia'.⁵

Verzet

Hoewel de speciale wetgeving met betrekking tot Aborigines in de jaren dertig een climax bereikte, was het ook juist in deze periode dat zich de eerste tekenen van een ommekeer aandienen. Broome geeft in dit verband een drietal algemene factoren aan die een veranderende zienswijze over

⁵ C.D. Rowley, *Outcasts in White Australia* (Harmondsworth 1972) 27.

Aboriginal kwesties in de jaren dertig in gang zette: groeiende protesten van Europees-Australiërs, opkomende protestbewegingen onder Aborigines en een realistischer inzicht over Aborigines en hun culturele achtergronden.⁶

De eerste belangrijke factor die veranderingen teweeg bracht, was de groeiende druk van mensenrechtenorganisaties die geleid werden door de Association for the Protection of Native Races (APNR). Een serie publiek gemaakte incidenten aan de *frontier*⁷ tussen Aborigines en kolonisten veroorzaakten een storm van protest in de stedelijke centra in het zuidoosten. De voorzitter van de APNR, de antropoloog A.P. Elkin, sprak in 1934 in het openbaar over de onrechtvaardigheden en willekeur waaraan de Aborigines in afgelegen gebieden bloot stonden.⁸ Binnen twee dagen na deze publieke toespraak informeerde de premier J.A. Lyon persoonlijk bij Elkin naar de achtergronden van zijn beschuldiging. Lyon was hierover ook al benaderd door het Britse Dominion Office in Londen, dat gealarmeerd was door berichten in de *Times* over bepaalde frontier-incidenten. Deze druk van officiële buitenlandse zijde was op dat moment zeer effectief omdat Australië het – voor haar defensie – zo belangrijke mandaat over het latere Papoea-Nieuw-Guinea had. De Australische overheid wilde in geen geval haar positie in deze in gevaar brengen door internationale kritiek over de wijze waarop ze omging met *native people*.

Toen de aandacht eenmaal op de situatie van de Aborigines gevestigd was, kwamen er ook steeds meer wantoestanden aan het licht. Die leidden weer tot nieuwe protesten en tot weer meer aandacht voor de situatie waarin Aborigines zich bevonden.

Een tweede factor betrof de groei van Aboriginal protestbewegingen. Protesten van Aborigines waren op zich niet nieuw, maar wel de omvang die ze langzamerhand begonnen aan te nemen. Het waren vooral de Aborigines in en rond de stedelijke centra die deze bewegingen op gang brachten. Tegen de tijd dat Australië in 1938 haar honderdvijftigjarig bestaan vierde, brachten Aborigines in Nieuw-Zuid-Wales een manifest uit waarin ze duidelijk tot uitdrukking brachten geen behoefte meer te hebben aan liefdadigheid en bescherming, maar dat ze in plaats daarvan rechtvaardigheid eisten in de vorm van burgerrechten en afschaffing van de

⁶ Broome, *Aboriginal Australians*, 161-168.

⁷ Australisch woordgebruik om grens tussen bewoond en nog 'wild' Australië aan te geven.

⁸ A. Elkin, 'Australian Aboriginal and White Relations: a Personal Record', *Journal of Royal Australian Historical Society* 48.3 (1962) 230.

Aboriginal Acts. Zij riepen het honderdvijftigjarig bestaan van Australië uit als een dag van rouw en hielden in Sydney eigen bijeenkomsten. Enkele dagen daarna hadden ze een ontmoeting met Prime Minister Lyons en presenteerde hem een lijst met tien eisen die de gelijkheid van Aborigines voor de wet moesten bevorderen.

Broome noemt ook de opkomst van de moderne antropologie als een factor van belang bij de veranderende visie over Aborigines en hun levenswijze. Waren het eerder onderzoeken naar schedelomvang en beenderengestel die moesten aantonen dat Aborigines minderwaardige wezens waren, in de jaren twintig van de vorige eeuw lieten de resultaten van modern antropologisch onderzoek zien dat de Aboriginal cultuur niet achterlijk en minderwaardig was, maar simpelweg anders, met ingewikkelde sociale structuren en een complexe religieuze denkwereld.⁹ Die veranderende zienswijze leidde er toe dat in 1925 aan de Universiteit van Sydney een Department of Anthropology gevestigd werd. In 1930 publiceerde dit instituut het eerste nummer van het invloedrijke tijdschrift *Oceania*. Dit blad ontwikkelde zich al vlug tot een centraal forum voor de snel groeiende Australische Aboriginal antropologie, die niet alleen invloed had in academische kringen, maar ook de politiek bereikte.

Stagnatie

Ondanks deze hoopvolle ontwikkelingen verdween met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog de aandacht voor de Aborigines tijdelijk naar de achtergrond. Niettemin bracht ook deze periode veranderingen voor Aborigines met zich mee. Op diverse terreinen vonden Aborigines ongeschoold werk in verband met de oorlogsinspanningen. Aborigines die voor het leger gerekruteerd werden verwierven in de loop van de oorlog zelfs een zeker prestige en respect.

De veranderingen die in de jaren dertig en gedurende de oorlog op gang waren gekomen zetten zich door in de jaren vijftig. De gewijzigde inzichten in de positie van de Aborigines en de ideeën over de toekomst van deze inmiddels weer groeiende bevolkingsgroep, resulteerden in 1951 in een opnieuw geformuleerde politiek: assimilatie. Deze politiek hield, idealiter, in dat Aborigines gelijke kansen zouden krijgen als andere Australiërs.

⁹ A. Borsboom, *De Clan van de Wilde Honing. Spirituele rijkdom van de Aborigines* (Haarlem 2006).

Daardoor zouden ze langzaam maar zeker geïntegreerd worden in de westerse cultuur.

Tijdens de Aboriginal Welfare Conference van 1965 kwam de nadruk van deze politiek te liggen op de homogeniteit van alle Australiërs: zowel de Aborigines als de vele nieuwe (voornamelijk Zuid-Europese) immigranten zouden met de reeds aanwezige Australiërs van vooral Britse en Ierse afkomst moeten samenleven als ‘(...)members of one single Australian community.’¹⁰ In deze opvattingen was er geen plaats meer voor de Aboriginal Acts. De diverse staten ontwierpen aan het begin van de jaren zestig dan ook een nieuwe wetgeving, waarin de meeste beperkingen werden opgeheven. In 1967 vond er een referendum plaats waarbij een overweldigende meerderheid van de Australiërs (89 procent) positief reageerde op de vraag of de Aborigines burgerrechten moesten krijgen. Ook nam de federale regering de verantwoordelijkheid voor het Aboriginal beleid over van de afzonderlijke staten, die tot dan toe volledige zeggenschap hadden over het wel en wee van de inheemse Australiërs.

Recente ontwikkelingen

Alhoewel officieel de politiek van assimilatie erop gericht was Aborigines gelijke kansen te bieden bleek de concrete uitwerking daarvan echter anders te lopen. In de praktijk bleef de institutionalisering van Aborigines nog bestaan, nu onder het mom van ‘opvoeden tot volwaardige burgers’. Zowel op missieposten als op nederzettingen binnen reservaten waren de Aborigines onderworpen aan de visie van missie, zending en ambtenaren die een grote ruimte hadden om het beleid van assimilatie zelf in te vullen. Niettegenstaande het feit dat eigen verantwoordelijkheid en gelijkheid einddoel waren van assimilatiepolitiek, meenden zowel de overheid als degenen die dit beleid in de praktijk moesten vertalen dat Aborigines daar nog niet aan toe waren.

Op dit punt dringt zich een vergelijking op met processen van dekolonisatie elders ter wereld, waar koloniale overheden er na de Tweede Wereldoorlog eveneens van overtuigd waren dat de gekoloniseerde volkeren uiteindelijk zeggenschap over hun eigen land en eigen toekomst zouden moeten verkrijgen. Ook daar was men echter van mening dat hier een lange periode van geleidelijke overgang voor nodig was. Gedurende die periode

¹⁰ Broome, *Aboriginal Australians*, 173.

zou de lokale bevolking opgevoed worden tot zelfstandige burgers, waarna de koloniale overheid zelf het moment bepaalde van die zelfstandigheid. Net zoals in deze omstandigheden vaak (bloedige) conflicten duidelijk maakten dat de gekoloniseerde volkeren niet wilden wachten tot dat anderen hen geschikt vonden om zelfstandig te worden, zo hebben ook Aborigines in hun situatie het proces van ontvoogding op gang gebracht en versneld, zij het niet met gebruik van geweld. Dit proces, dat uiteindelijk tot doel had de institutionalisering te doorbreken, kwam tegen het einde van de jaren zestig definitief op gang en heeft zich in de loop van het volgende decennium snel doorgezet.

Lang voordat deze recente veranderingen zich echter manifesteerde in concrete gebeurtenissen en acties, waren er al jarenlang processen gaande die daar het juiste klimaat voor schiepen. Deze processen, voornamelijk demografisch van aard, kenmerkten zich door een tweetal factoren. Op de eerste plaats was dat de groei van de Aboriginal bevolking die, na een dieptepunt in de jaren twintig (ongeveer 60.000) in 1961 alweer geschat werd op 106.000. Vervolgens gaf een census van 1971 een aantal van 115.953 Aborigines aan, terwijl dat cijfer in 1976 alweer gegroeid was tot 160.915. De grote toename die sinds 1971 valt waar te nemen hangt samen met een veranderde definitie van het begrip 'Aborigines': de raciale definitie in termen van volbloed, halfbloed etc. was veranderd in een *self-definition* waarbij vele Aborigines van gemengde afkomst zich bleven beschouwen als Aborigine.

Een tweede trend die vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog zichtbaar werd betrof de trek van vele Aborigines naar de grote stedelijke centra. Rond 1965 woonde al één op de vijf Aborigines in een grote stad. Deze migratie bracht de Aborigines dichterbij de centra van de politieke macht en tegelijkertijd weer onder de aandacht van het grote publiek. Hierbij speelden de media, en vooral de snel opkomende televisie, een grote rol. Opnieuw groeide er een aanzienlijke Aboriginal protestbeweging, nu geleid door mensen die een beter inzicht hadden in de politieke machtsstructuren en er nu bovendien in slaagden op kundige wijze de media te gebruiken.

Maar niet alleen wisten Aborigines in grote steden deze vaardigheid te ontwikkelen, ook degenen die in de afgelegen gebieden leefden slaagden er in met goed gekozen acties de aandacht op zich te vestigen. Een markant voorbeeld daarvan gaven de Gurindji in het Noordelijk Territorium, die in 1967 het land terug eisten dat ze door vroegere kolonisatie verloren hadden.

Om deze eis kracht bij te zetten gingen ze ertoe over het land waarop ze recht claimden langdurig te bezetten. In zijn analyse van deze gebeurtenis legt de antropoloog Maddock grote nadruk op de speciale betekenis daarvan in de koloniale geschiedenis van Aboriginal Australië.¹¹ Voor het eerst, zegt hij, stelde een Aboriginal gemeenschap de principiële vraag aan de orde, waar het verlies van eigen grondgebied op gebaseerd was. Tegelijkertijd eisten de Gurindji het recht op een eigen, distinctieve Aboriginal levenswijze, die nauw verbonden was met het eigen traditionele grondgebied. Sindsdien vormen deze twee elementen – recht op verloren land en op een eigen levenswijze – de basis voor de vele protestbewegingen die nog zouden volgen.

Uiteindelijk breidde het Aboriginal protest zich ook uit tot in de uitgestrekte reservaten in het uiterste noorden (Arnhem Land), waar de traditionele levenswijze van de Aborigines nog het sterkst vertegenwoordigd was. In 1971 spanden Aborigines uit dat gebied een rechtszaak aan tegen een mijnbouwmaatschappij en de federale regering voor het verlies van clangronden ten behoeve van grootschalige mijnbouw. De rechter accepteerde wel het argument dat er een spirituele band bestond tussen deze Aborigines en hun clangebieden, maar verklaarde dat dit gegeven nog geen recht op eigendom gaf.

Hoewel Aborigines deze zaak uiteindelijk verloren, betekende deze uitkomst geen terugslag voor de snel groeiende landrechtenbewegingen. Integendeel, deze kwestie gaf juist de aanzet tot vele nieuwe activiteiten in zowel Arnhem Land als in en rond de stedelijke gebieden van Australië.¹² Aborigines in deze reservaten maakten plannen om de westers opgezette nederzettingen te verlaten en tenminste voor een groot deel van het jaar te gaan wonen op de eigen clangebieden.¹³

In de grote steden namen de demonstraties in omvang en aantal gestaag toe. Daar deden nu niet alleen meer Aborigines aan mee, maar ook Europees-Australiërs die in toenemende mate hun steun voor de Aborigines betuigden. Deze acties bereikten een voorlopig hoogtepunt toen in 1972 een groep Aborigines een tent opzette op het grasveld voor de parlamentsgebouwen in Canberra. Deze tent werd omgedoopt tot

¹¹ K. Maddock, *The Australian Aborigines. A Portrait of their Society* (Londen 1972) 12-13.

¹² K. Lippman, 'The Aborigines' in: A. Patience and B. Heads ed., *From Whitlam to Fraser. Reform and Reaction in Australian Politics* (Oxford 1979) 173-189: 175.

¹³ A. Borsboom, 'The Cultural Dimension of Change', *Anthropos* 81 (1986) 605-616.

‘Aboriginal Embassy’ en werd zodanig een symbolisch protest tegen het feit dat niemand de belangen van de Aborigines behartigde en dat de betrokken groep het nu zelf maar ging doen door hun eigen ambassade op te richten. Mede door de aandacht die deze actie in de Australische en in de internationale media kreeg, werd de Aboriginal kwestie een belangrijk thema in de aankomende verkiezingsstrijd.

In de campagne voor deze verkiezingen nam de Labor Party, die al 23 jaar in de oppositie was, veel Aboriginal eisen over in haar programma. Toen deze partij onder aanvoering van de dynamische Gough Whitlam de verkiezingen van 1972 won, introduceerde de nieuwe regering in snel tempo een groot aantal maatregelen ter verbetering van de positie van de Aborigines. De belangrijkste maatregel was de introductie van een Aboriginal Land Right Commission, die opdracht kreeg te onderzoeken hoe (en niet: òf) Aboriginal claims op landrechten verwezenlijkt kon worden. Hiermee erkende voor het eerst in de koloniale geschiedenis van Australië een regering dat Aboriginal land onteigend was en dat het verschaffen van landrechten daarom rechtvaardig was.¹⁴

Het onderzoek naar claims op land beperkte zich tot het Noordelijk Territorium, een deelstaat die rechtstreeks onder gezag van de federale regering viel. Elders hadden de staten, ondanks het referendum van 1967, toch nog de feitelijke zeggenschap over Aboriginal politiek binnen hun grenzen. In 1976 kwam de Aboriginal Land Right (NT) Act tot stand. Daarin werd geregeld dat het land binnen de reservaten weer in handen kwam van de inheemse bevolking die er sinds mensenheugenis gewoond had en deze gebieden als onvervreemdbaar bezit was blijven beschouwen. Ook voorzag deze wet in procedures voor Aborigines die land buiten de reservaten wilden claimen dat nog in handen van de federale overheid was. Zij moesten dan ten overstaan van speciaal ingestelde rechtbanken aan de hand van genealogisch en mythologisch materiaal aantonen dat zij een eeuwenoude band met dat stuk land hadden. Deze Land Right Act heeft ertoe geleid dat nu bijna vijftig procent van het Noordelijk Territorium *Aboriginal Land* is.

Inmiddels waren er ook voorzieningen getroffen voor die Aboriginal gemeenschappen die geen traditionele band meer met en bepaald

¹⁴ A. Borsboom, ‘Knowing the Country. Mabo, Native Title and “Traditional Law” in Aboriginal Australia’ in: J. Wassman ed., *Pacific Answers to Western Hegemony: Cultural Practices of Identity Construction* (Oxford 1998) 311-333.

grondgebied hadden, namelijk stadsbewoners en *fringedwellers*.¹⁵ Deze voorzieningen voorzagen onder meer in subsidies voor de aankoop van grond om er economisch vatbare projecten op te ontwikkelen. In lokaal, regionaal en zelfs landelijk bestuur gingen Aborigines een steeds grotere rol spelen. Op nederzettingen en missieposten namen Aboriginal Councils de macht van missie, zending of overheid over, en op landelijk niveau werden Aboriginal adviesorganen in het leven geroepen.

Onder druk van deze bewegingen definieerde de overheid haar Aboriginal politiek nu in termen van *self-determination* en *self-management*. Het betekende een erkenning van de Aboriginal wens om zelf een grotere greep te krijgen op het beleid. Tegelijkertijd was het de erkenning dat Aborigines recht hadden op een eigen, van Europees-Australiërs te onderscheiden identiteit, hoe verschillend deze ook in de diverse concrete situaties ingevuld werd.

‘So far so good’, zou men kunnen zeggen. Maar na een periode van euforie onder de Aboriginal bevolking tussen 1972 en ongeveer 1977, zijn er daarna snel frustraties opgetreden toen de nieuwe politiek in de praktijk vertaald moest worden. Deze politiek, waarbij Aborigines ook daadwerkelijk betrokken wilden worden, vereiste van de overheid een herbezinning op haar eigen rol in dit proces en van de uitvoerende bureaucratie een verandering in houding en mentaliteit. De grootste frustratie was wel dat het goede voorbeeld dat de federale regering met de erkenning van landrechten gaf in het Noordelijk Territorium nauwelijks werd gevolgd door de andere staten. Daar kwam echter verandering in toen een Aboriginal man uit Queensland een zeer principiële vraag aan de Hoge Raad voorlegde: was Australië inderdaad Terra Nullius in 1788 of was het continent bewoond door mensen die wel degelijk een inheems systeem van landrechten had en ook het land economisch benutte? Het oordeel dat de Hoge Raad in 1992 uitsprak veroorzaakte een shock in grote delen van de Australische samenleving: Australië was in 1788 ten onrechte als Terra Nullius beschouwd en er bestonden wel degelijk inheemse rechten op land ten tijde van de Britse invasie. Dit besluit ontnam de legitieme grondslag waarop de

¹⁵ Term voor Aborigines die aan de rand van steden en dorpen een armoedig bestaan leiden.

oorspronkelijke onteigening van land gebaseerd was. Deze rechtszaak is inmiddels bekend als de Mabo Case.¹⁶

De belangrijkste consequentie van deze uitspraak was dat Aborigines in andere gebieden dan het Noordelijk Territorium ook claims op land konden leggen, een proces dat menigmaal tot succes heeft geleid en nog steeds niet afgerond is. Tevens streven de federale overheid en Aboriginal belangenorganisaties naar een soort sociaal contract om de achterstand op de vele terreinen van het maatschappelijke bestaan ongedaan te maken. Daarnaast heeft deze uitspraak ook grote symbolische waarde voor de bijna vijfhonderdduizend Aborigines (2,5 procent van de bevolking) die Australië nu telt. Het is niet alleen de erkenning dat land ten onrechte afgenomen is en dat dit desastreuze gevolgen heeft gehad voor vele Aboriginal samenlevingen. Tegelijkertijd betekent deze uitspraak erkenning van de eigen culturele identiteit van Australische Aborigines, hoezeer hun levensomstandigheden in de huidige tijd ook van elkaar mogen verschillen.¹⁷

De ontwikkelingen in de laatste decennia tonen in grote lijnen ontegenzeggelijk aan dat er een nieuwe fase in de contactgeschiedenis tussen Aborigines en Europees-Australiërs bereikt is: de door Aborigines zelf afgedwongen erkenning van hun eigen culturele traditie en identiteit die daarmee samenhangt. Met name de strijd om landrechten heeft daarbij ook een belangrijke symbolische betekenis vervuld.

Land rights constituted a new symbolic formulation of long-standing dissatisfaction, symbolizing Aboriginal 'ethnic honour' and the growing conviction that Aborigines should not contest European dominance by completely absorbing European meanings and values.¹⁸

¹⁶ Mabo is de naam van de Aboriginal man die naar de Hoge Raad stapte om een uitspraak te ontlokken. Hoewel de man zelf zes maanden voor de uitspraak in 1992 overleed zal zijn naam in de geschiedenis boeken van Australië een begrip blijven.

¹⁷ A. Borsboom, 'From Terra Nullius to Mabo: Land Rights and Self-determination in Aboriginal Australia' in: T. Van Meijl en F. Von Benda-Beckman ed., *Property and Economic Development. Land and Natural Resources in Southeast Asia and Oceania* (Londen 1999) 208-229.

¹⁸ A. Borsboom en H. Dagmar, 'Cultural Politics: Two Case Studies of Australian Aboriginal Social Movements', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 140 (1984) 32-55: 52.

Hoe verder?

De situatie in Aboriginal Australië vertoont op dit ogenblik twee tegenovergestelde gezichten. Enerzijds heeft dit groeiende politieke en culturele zelfbewustzijn geleid tot successen rond landrechten en erkenning van de unieke plaats van deze eerste Australiërs in de brede samenleving. Anderzijds leeft een groot deel van de Aboriginal bevolking nog steeds in omstandigheden die een moderne natiestaat onwaardig zijn.

Statistisch hebben Aborigines een levensverwachting die bijna zeventien jaar lager ligt dan die van de andere Australiërs. Ze scoren slechter op alle sociale indicatoren zoals gezondheid, werkeloosheid, opleiding, huisvesting en psychisch welzijn. Aboriginal leiders hameren er dan ook voortdurend op dat er nog een lange weg te gaan is voordat er sprake is van gelijkwaardigheid. In 2008 maakte de toenmalige premier Kevin Rudd een gebaar waar Aborigines lang op hadden aangedrongen: een officiële verontschuldiging namens de Australische regering aan de inheemse bevolking voor twee eeuwen onrecht. Specifiek richtte de verontschuldiging zich op de nog levende slachtoffers van de Stolen Generation, maar over hun hoofden heen beloofde Rudd een uiterste inspanning te willen leveren om de achterstand van alle Aborigines binnen deze generatie nog op te heffen. Maar de problemen zijn weerbarstig en naast kleine stapjes vooruit stranden vele goede voornemens in het moeras van de bureaucratie of blijken in praktijk als gevolg van een te algemene *top down* benadering niet te werken.

Om het momentum van Rudd's verontschuldiging niet voorbij te laten gaan dringen Aborigines aan op een volgende stap in dat lange en taaie proces naar gelijkwaardigheid. Die stap betreft hun eis om erkend te worden in de Australische grondwet. Dat betekent een wijziging van de grondwet, en daarvoor is een referendum nodig waarbij tweederde van de bevolking mee moet instemmen.

Tegen de achtergrond van bijna twee eeuwen uitsluiting is dit voor Aborigines meer dan alleen een symbolische daad. Mike Gooda, een vooraanstaande Aboriginal woordvoerder, wijst in een interview voor ABC TV er op dat een dergelijke paragraaf in de grondwet van geweldige betekenis is voor het sociale en emotionele welzijn van deze achtergestelde bevolkingsgroep. Hij spreekt over gevoelens van eigenwaarde, maar benadrukt ook dat dit de gehele Australische bevolking ten goede komt: 'het gaat net zo goed over de rest van de bevolking als over ons'. Ook geven hij

en anderen aan dat effectieve verbeteringen alleen maar zullen slagen als de symbolische en de praktische aspecten van die erkenning in de grondwet hand in hand gaan.

De huidige premier Julia Gillard heeft in het najaar van 2010 aangekondigd zo een referendum te gaan voorbereiden. Een recente peiling onder de Australische bevolking laat zien dat 75 procent voor een referendum is. In welke bewoordingen die erkenning zal worden geformuleerd en welke maatregelen er precies in het kielzog daarvan volgen is op dit moment van schrijven nog onbekend.

Er is nog een lange weg te gaan om langdurige uitsluiting, discriminatie en achterstand om te buigen in respect en gelijkwaardigheid. Wat Aborigines zelf 'a journey to reconciliation' noemen kent enkele veelbelovende tussenstations: de erkenning van burgerrechten in 1967, de erkenning van landrechten in het Noordelijk Territorium in 1976, het ongeldig verklaring van het Terra Nullius begrip in het Mabo besluit van 1992 en de officiële verontschuldiging van de Australische regering in 2007. En dan nu de volgende stap, het aangekondigde referendum om Aborigines te erkennen als oorspronkelijk volk met een unieke plaats in de Australische geschiedenis en samenleving. Niemand kan zeggen wanneer het eindstation bereikt is, maar Aborigines zijn niet meer weg te denken uit het publieke debat en maken nu blijvend deel uit van de Australische nationale identiteit en haar geschiedenis. Een geschiedenis die, zo is nu algemeen geaccepteerd, niet pas begon in 1788, maar vijftigduizend jaar daarvoor.